

DİL TOPLUMUN ONURUDUR

Okt. Ayşe BAŞÇETİNÇELİK
Çukurova Üniversitesi Rektörlüğü
Türk Dili Bölümü

**Unutmuşum ana demesini bile/ Öykünmüştüm türküsünü ellerin/ Ağzıma bir kara düşmüş,
bağışla beni...** (Fazıl Hüsnü Dağlarca)

**Ah bu türküler /Türkülerimiz /Ana sütü gibi candan /Ana sütü gibi temiz /Türkülerde
tüter dağ dağ, yayla yayla/ Köyümüz, köylümüz, memleketimiz...**(Bedri Rahmi Eyüboğlu)

**Kapansın el kapıları bir daha açılmasın/ yok edin insanın insana kulluğunu/ Bu davet
bizim!/ Yaşamak bir ağaç gibi tek ve hür/ Ve bir orman gibi kardeşesine/ Bu hasret bizim!** (Nazım
Hikmet)

Dil insanların duygu, düşünce ve isteklerini anlatmak, birbirleriyle iletişim kurmak amacıyla kullandıkları sesli ya da yazılı göstergeler dizgesidir. Dil, toplumdaki bireylerin birbirleriyle anlaşmaları, kaynaşmaları, uyum içinde yaşayabilmeleri ve birikimlerini gelecek kuşaklara aktarabilmeleri için gereklidir. Dil, onu konuşan toplumun yaşayış biçiminin, geniş anlamda kültürünün, dünya görüşünün, tarih boyunca geçirdiği çeşitli evrelerin ve başka toplumlarla kurduğu ilişkilerin yansıtıcısıdır. Dil, bir toplumun evreni anlayış ve anlatış biçimidir. Bu biçim, dilin söz varlığının, anlam açısından incelenmesiyle ortaya konabilir. Dildeki benzetmeler, aktarmalar, deyim ve atasözleri incelendiğinde, o toplumun özellikleri kendiliğinden ortaya çıkar.

Her toplumda ortak sesler, olaylar karşısında ortak tepkiler ve ortak anlatım kalıpları vardır. Dil, bu ortak seslerle ve ortak davranış kalıplarıyla oluşur. İşte bu farklılıklar toplumları birbirinden ayırır. Bir dilin olgunlaşabilmesi ve gelişebilmesi yüzlerce hatta binlerce yıl alır. Geçen bu zaman içerisinde o dili konuşan milyonlarca insan dile katkıda bulunur. Bir toplumu ulus yapan dilidir. Dil ulusun ses bayrağıdır. Bir ulusun bağımsızlığı ve sonsuza kadar yaşaması, dilinin varlığı ve bağımsızlığı ile olasıdır.

Günümüzden 2500 yıl önce yaşamış Çinli bilge Konfüçyüs şu sözleriyle dilin toplum için ne kadar önemli olduğunu vurgulamıştır.

"... Bir ülkenin yönetimini ele alsaydım, yapacağım ilk iş, hiç kuşkusuz dilini gözden geçirmek olurdu. Çünkü dil kusurlu ise, sözcükler düşüncüyü iyi ifade edemez. Düşünce iyi ifade edilemezse, görevler ve hizmetler gereği gibi yapılamaz. Görev ve hizmetin gerektiği şekilde yapılamadığı yerlerde âdet, kural ve kültür bozulur. Âdet, kural ve kültür bozulursa adalet yanlış yollara sapar. Adalet yoldan çıkarsa, şaşkınlık içine düşen halk ne

yapacağını, işin nereye varacağını bilemez. İşte bunun içindir ki, hiçbir şey dil kadar önemli değildir !.. “ KONFÜÇYÜS.

Dil, kültürün en önemli ögesidir. Günümüzde işgaller önce dil ve kültür aşılması ile yapılmaktadır. Kültür emperyalizmi adı verilen bu yayılmacılığı amaç edinmiş ülkeler, yaşama biçimleri ve yeme içme modelleriyle, ulus bilinci gelişmemiş toplumları kolaylıkla egemenlikleri altına almayı başarmakta, o ülkenin dili ve kültürünü bozmak için iletişim araçlarını da arkalarına alarak her türlü bozulmaya adeta destek olmaktadır. Bu nedenle, bir ülkenin kültürünün bozulmaması, dilinin gelişebilmesi ve zenginleşebilmesi için, o toplumda dil bilincinin geliştirilmesi gerekir. Tüm bunlar eğitimle, bilgilenmeyle oluşur. Eğitim, elbette öncelikle okulların görevidir. Ancak, okulların yeterli olmadığı durumlarda, toplumdaki aydınlara ve sivil toplum örgütlerine büyük görevler düşmektedir.

Her dilin kendine özgü birtakım kuralları vardır. Bu kurallar, o dili konuşan milyonlarca kişinin emeği ve katkısıyla, yüzlerce yılda oluşmuştur. Kurallar, dilin yapısını, biçimini gösterir. Kurallarda, o dili konuşan toplumun dil anlayışı, dil zevki, dil tutumu vardır. Bu kurallar, toplumun kendi dil düşüncesinin yarattığı, kendi dil mantığının ortaya koyduğu formüllerdir. Dilin oluşunu, yaşamını ve gidişini bu kurallar düzenler ve yönetir. Kurallar, dili sosyal bir kurum yapar. Kurumlarda, kurallara uyulmadığında işleyiş bozulur. Dilin kuralları iyi işletilmezse, yabancı diller yerli dilin kurallarını işletilemez hale getirmişse, o dili konuşan toplumda da bozulmalar ve çözümler olur. Çünkü dil toplumdaki sosyal akrabalık bağının temelini oluşturur.

Dil, geçmişten gelir ve geleceğe aktarılır. Geçmişten günümüze gelinceye kadar ses, biçim ve anlam bakımından değişikliklere uğrar. Her toplum, içinde yaşadığı çağda, konuşulan ve yazılan dile katkılar yapar. Toplumun yaşadığı kültürel, siyasal ve sosyal olaylar ile ilişkide bulunduğu diğer toplumlar, dilin gelişiminde ve değişiminde etkili olur. Ancak bu etki, kimi zaman o kadar yoğun olur ki dilin iç ve dış yapısını da zorlamaya başlar.

Bugünkü Türkçe, 1300 yıllık yazılı bir geçmişe sahiptir. İlk yazılı kaynaklardan olan ‘Orhun Yazıtları’na baktığımızda, yazı geleneğinin oluşmuş olduğu ve soyut kavramların da yer aldığı işlek, akıcı bir dil görürüz. Beş bin dolayında sözcüğün kullanıldığı Orhun Yazıtlarındaki bu dil, Türkçenin sözlü kaynağının çok eskilere dayandığını gösterir. Bir dilin yazı dili olabilmesi ve işlek bir duruma gelebilmesi için yüzlerce ya da birkaç bin yıl gerekmektedir. Bugünkü bilgilerimiz, Türkçenin sözlü kaynağının 4-5 bin yıl öncesine kadar gidebileceğini düşündürmektedir.

Böyle köklü bir geçmişe sahip olan Türkçe, Türklerin, tarih içerisinde değişik toplumlarla karşılaşması ve onlardan etkilenmesi ile farklı dillerin etkisine girmiştir. Her dönemde, diller birbirini etkilemiş ve sözcük alışverişinde bulunmuştur. Ancak, kimi zaman bu alışveriş, bir dilin diğerine baskısı şeklinde olmuştur. Türklerin İslamiyetle tanışmaları, Arap kültürüne ilgi duymalarıyla birlikte, Türkçe Arapçanın etkisi altına girmiştir. Oysa aynı dönemlerde 11. yüzyılda Kaşgarlı Mahmud, Türkçenin bir gün dünya dili olacağına inanarak, Araplar'a Türkçeyi öğretmek amacıyla Divanü Lügati't Türk adlı sözlüğünü hazırlamıştır.

13. yüzyılda Anadolu'da, Selçuklu Döneminde Arapça resmi dil, Farsça edebi dil, halk için yazılan eserlerin dili ise Türkçe olmuştur. Bu dönem sanatçılarından olan, eğitimini usta çırak ilişkisiyle alan Yunus Emre, eserlerini Türkçe verirken, medrese eğitimi almış Arapça ve Farsçayı ana dili gibi bilen Horasan Türklerinden Mevlana, eserlerini dönemin modası gereği, Farsça yazmıştır. Bugün İranlıların, Mevlana bir İran sanatçısıdır, demeleri boşuna değildir.

Anadolu Beylikleri döneminde, Karamanoğlu Mehmet Bey o ünlü buyruğunu vermiş; *divanda, dergahta, bargahta, mecliste ve meydanda Türkçeden başka dilin kullanılmasını* yasaklamıştır. Bu dönemde edebi ve dini eserler Türkçeye çevrilmiş, Türkçe gelişme göstermiştir.

15.yüzyılın sonlarından 20.yüzyılın başlarına kadar devam eden dönemde ise, dil eğitimi denince akla Arapça ve Farsça dillerinin eğitimi gelmiş, dilbilgisi kuralları olarak da bu iki dilin kuralları öğretilmiştir. Ancak, aynı dönemlerde Anadolu halkı, ninnilerini ve ağıtlarını Türkçe söylemeye devam etmiştir. Yunus Emreyle başlayan halk edebiyatı; Hacı Bektaşî Veli, Kaygusuz Abdal, Pir Sultan Abdal, Karacaoğlan gibi sanatçılarla devam etmiş, bu sanatçılar halka halkın diliyle seslenerek, Türkçenin gelişimine katkıda bulunmuşlardır. Osmanlı Türkçesi, saray ve çevresindekilerin, aydınların konuşma ve yazı dili olmuş, halk her zaman Türkçe konuşmuştur.

Tanzimat Döneminde batıyla ilişkiler sonucunda da Fransızca sözcükler Türkçeye girmiş, fakat bir önceki dönem gibi dilin yapısını zorlamamış, etki sözcük düzeyinde kalmıştır. Bu dönemin aydınlarından Şinasi, Namık Kemal ve Ziya Paşa gibi sanatçılar, batıda yeni gelişen düşünceleri halka anlatmak için ilk kez sade bir dil kullanmanın gereğini duymuşlar ancak uygulayamamışlardır. Alfabe değişikliği düşüncesi de ilk kez Tanzimat aydınlarınca gündeme getirilmiş ancak gelen tepkiler sonucu bu düşünceden vazgeçilmiştir.

Dil tartışmaları, Cumhuriyet Dönemine kadar devam etmiştir. Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasıyla birlikte dil çalışmaları hız kazanmış, bu amaçla 1926 yılında Dil Encümeni kurulmuştur. Art arda yapılan devrimlerden sonra, sıra uzun süredir düşünülen alfabeyle gelmiştir. 3 Kasım 1928'de yasalaşan Yazı / Harf Devrimiyle, Türkçenin yapısına uygun olmayan öğretimi ve öğrenimi güç olan Arap alfabesi, yerini Latin alfabesine dayalı Türk alfabesine bırakmıştır. Atatürk'ün başöğretmenliğinde başlayan yazı devrimi, üç ay gibi kısa bir sürede tamamlanmıştır. Okuma- yazma kursları düzenlenmiş, bu amaçla açılan Millet Mekteplerine, bir ay içinde 850 bin kişi kaydolmuş, beş yılın sonunda 2,5 milyon kişi mezun olmuştur. Okuma oranı 1923'te %5 iken 15 yıl içerisinde %80'e ulaşmıştır.

12 Nisan 1931' de Türk Tarihi Tetkik Cemiyetinin kuruluşundan sonra, Türk dilinin tarihiyle birlikte incelenmesi gerektiğine inanan Atatürk 12 Nisan 1932'de Türk Dil Kurumunu kurdu. Dil konusunun çeşitli katkılarla olgunlaştırılabilmesi ve dil devriminin halka mal edilmesi için, bu dönemde belirli aralıklarla dil kurultaylarının toplanması kabul edilmiştir. Atatürk, ölümüne kadar geçen sürede kurumun çalışmalarını yakından izlemiş, söylev ve demeçlerinde Türkçe sözcük kullanmaya özen göstermiştir. **Er, subay, kurmay vb.** sözcüklerle **genel, özel, evrensel, kutsal, önemli, arıtmak, ısı, esenlik, erdem, kıvanç, konuk, tüm** gibi bugün kullandığımız pek çok sözcük Atatürk'ün ürettiği sözcükler olarak Türkçeye girmiştir. Ölümünden bir yıl önce ileride kitap yazacaklara kaynaklık etmesi düşüncesiyle geometri terimlerini Türkçeleştirmiştir. Dil devriminin başlamasıyla Türkçeleştirme çalışmaları hız kazanmıştır. Bu amaçla, halk ağzından yapılan derleme sözlerle Derleme Sözlüğü, eski dil kaynaklarımızın taranmasıyla da Tarama Sözlüğü oluşmuştur. Yine klasik eserlerin çevrilmesi ve 1934 yılında çıkarılan Soyadı Kanunu da Türkçeye pek çok yeni sözcük kazandırmıştır.

2. Dünya savaşından sonra süper güç haline gelen Amerika'nın bilim ve teknoloji alanlarında ilerlemesine paralel olarak kültürel anlamda da gelişmesi, birçok ülke dili ile birlikte Türkçeyi de etkisi altına almıştır. Ülkemizde yabancı dille eğitim yapan kurumlar 1950'den sonra birbiri ardı sıra açılmıştır. Bu kurumlarda yabancı dille eğitim verilirken, o dilin kültürü de çocuklarımıza verilmiştir. Günümüzde de ilköğretimden üniversiteye kadar pek çok okulda, İngilizce ile eğitim devam etmektedir. Son dönemde İngilizce öğretiminin başlangıcı, ilköğretimin 3. sınıflarına kadar inmiştir. İngilizce eğitim yapan üniversiteler ve okullar, küreselleşmenin egemen olduğu dünyada, yabancı dil bilmenin gerekliliğini savunarak eğitimlerini İngilizce ile yapmaktadırlar. Elbette bir ya da birkaç yabancı dil bilmek önemlidir. Biz çocuklarımızın yabancı dil öğrenmelerini sağlayalım. Ancak, yabancı

bir dil öğrenebilmek için fizik, kimya, mantık, felsefe vb. derslerin o yabancı dille okutulması gerekmez. Yabancı dil öğretimi ile yabancı dille eğitim birbirine karıştırılmamalıdır. Eğitim ve öğretimin yabancı dille yapıldığı ülkeler ancak sömürge ülkelerdir. Ülkemizde bilimin gelişmesini istiyorsak, önce dilimizin gelişmesi için çaba harcamalıyız. Çünkü insan en iyi kendi diliyle düşünür, kendi diliyle üretir ve kendi diliyle duyduklarını daha iyi algılar.

Ülkemizde okur-yazar oranı %80'lerdedir. 9 milyon civarında kadın okur-yazar değildir. Yapılan araştırmalar, ülkemizin eğitim yaşınının 3,7 yıla sınırlı olduğunu gösteriyor. Ortalama 3,5 yıllık eğitimi olan bir ülkenin dilini ve kültürünü baskı altına almak elbette kolay olacaktır. 1938 yılında da okur-yazar oranımız %80 idi. Ancak, o yıllarda, insanlar birbirleriyle karşılaştıklarında kaç para kazandıklarını ya da hangi diziyi ya da hangi ünlüyü izlediklerini değil, kaç kitap okuduklarını sorarlarmış. Bugün Japonya'da kişi başına yılda 25 kitap okunurken, ülkemizde bir yılda altı kişi bir kitap okumaktadır. Yapılan bir araştırma sonucuna göre öğretmenlerimizin % 68'i bazen kitap okumakta, üniversite öğretim üyelerimizin de %56'sının ayda 1 ya da 2 kitap okudukları görülmektedir. Ülkemizde bugün bir kitap 2 ila 5 bin adet basılmaktadır. 80 milyonu bulan nüfusu, 80'e varan üniversitesiyle ülkemizde en çok basılan kitap, ders kitabıdır. Bütün yurtda satılan gazetelerin günlük satışı da 3-4 milyonu geçmemektedir.

Bugün yeryüzünde çok geniş bir coğrafyaya yayılmış olan 250 milyona yakın insan Türkçe konuşmaktadır. Yurt dışında yaşayan Türkiye Cumhuriyeti yurttaşlarıyla birlikte 80 milyona yakın kişi ise Türkiye Türkçesi ile konuşmakta, Türkiye Türkçesi ile düşünmektedir. Türkçemiz bugün oldukça zengin bir söz varlığına sahiptir. Bugün **Türkçe sözlükte** 100 bin sözcük bulunmaktadır. Sanal ortamda bu sayı sürekli güncellendiği için 120 bini bulmuştur. Ayrıca, Türkçeleştirme çalışmaları Dil Devriminden bu yana devam etmektedir. 170 bin terimden oluşan **84 Terim Sözlüğümüzde**; Diş Hekimliği, Su Ürünleri, İktisat, Kimya, Fizik, Nükleer Enerji, Ekonometri, Bankacılık, Borsa vb. pek çok alandaki terimler Türkçeleştirilmiştir. 12 ciltlik **Derleme Sözlüğünde** 123 bin, 8 ciltlik **Tarama Sözlüğünde** ise 50 bin sözcük bulunmaktadır. Ayrıca erkek ve kız adlarının kaynaklardan taranmasıyla oluşmuş 10842 kişi adının yer aldığı **Kişi Adları Sözlüğümüz** vardır. Görüldüğü gibi Türkçenin söz varlığı yoksul değildir. Çeviri yaparken ya da herhangi bir şey için ad ararken biraz zahmet edip sözlük karıştırmak yeterli olacaktır.

Son dönemlerde, ülkemizde görülen sosyal ve kültürel değişimlerle, okumayan, düşünmeyen, sorgulamayan bir gençlik yetişmektedir. Üniversiteye kadar ezberci bir eğitim sistemiyle ve test çözme alışkanlığıyla gelmiş bir genç, edebi bir kitabı okumakta

zorlanmaktadır. Okumadığı için daha doğrusu bu alışkanlığı edinmediği için de düşüncelerini ifade edememektedir. Ayrıca duydukları ve gördükleriyle, düşünen ve sorgulayan insanların, toplum içinde pek makbul insan olmadığı öğretilmiştir. Böyle bir gençte, diline ve kültürüne karşı, bir ilginin bir sevginin ve özenin gelişmesini bekleyemezsiniz.

Ayrıca, İngilizce eğitim veren okullarda eğitim gören çocuk ya da genç, daha anadilini doğru dürüst öğrenmeden ve o dille yazılmış edebi eserleri okumadan yabancı bir dille karşılaşmış, yabancı dili öğrenirken o dilin kültürüyle tanışmıştır. Kendi kültürünü öğrenme aşamasını tamamlayamadan, yeni bir kültürle karşılaşmış, karşılaştığı bu kültür onun ilgisini çekmiş ve onlar gibi yaşamaya, onlar gibi konuşmaya özenmiştir. Böylece devlet eliyle bırakılan dil ve kültür boşluğu, bir başka ülkenin dili ve kültürüyle doldurulmuştur. Üstelik ana dilini iyi bilmediği için yabancı dili de iyi öğrenememektedir. Türkçe konuşurken İngilizce sözcük, İngilizce konuşurken de Türkçe sözcükler kullanmakta, yarım yamalak öğrendiği yabancı dilin vurgusu ve tonlamasıyla konuşmaktadır. Kendisini bu şekilde diğerlerinden farklı görmekte, kendisi gibi konuşmayan kişilerin konuştuğu dili beğenmemekte ve aşağı görmektedir. Bunlara iletişim araçlarındaki İngilizce program adları, sokaktaki İngilizce iş yeri adları ve reklâmlardaki yerli malı ürünlerde bile kullanılan İngilizce adlandırmalar da eklenince, artık siz bu gençten veya kişiden diline saygıyı bekleyemezsiniz.

Günümüzde sürekli gelişen teknoloji ve sanayi karşısında pek çok dil, sözcük ve terim sıkıntısı yaşamaktadır. Bu ülkeler, ana dillerini korumak, onu egemen kılmak; yetersizse yetkinleştirmek için var güçleri ile çaba harcamaktadır. Üretilen yeni bir ürün için, dilin yapısını bozmadan üretme ve türetme kuralları içerisinde karşılıklar bularak, dillerini yabancı dillerin baskısından kurtarmaya çalışmaktadır. Avrupa ülkelerinden Almanya ve Fransa, kendi dillerine girebilecek olan İngilizce sözcükleri önlemek amacı ile çalışmalar yapmışlardır. Fransa, diline İngilizce sözcüklerin girmesini önlemek için bir yasa çıkartmıştır. Afrika'daki yeni ülkeler de sömürgecilerle gelen dilleri atıp, kendi dillerini geliştirme çabası içine girmişlerdir.

Türkçe, dünya dilleri arasında ayrı bir özelliğe sahiptir. Onu pek çok dilden ayıran en önemli özelliği ünlü seslerinin bol olmasıdır. Türkçede 8 ünlü ses vardır. Ayrıca, sözcüklerdeki ses uyumları, ahenkli bir söyleyiş, matematikteki gibi kurallı ses değişimleri onu diğer dillerden ayırır. Türkçede var olan, kalınlık-incelik, düzlük- yuvarlaklık uyumları dilimizi bir melodi gibi ahenkli kılar. Sert ünsüzle biten ekin sert ünsüzle başlaması, yumuşak ünsüzle biten sözcüğün yumuşak ünsüzle başlaması bir ünsüz uyumudur. Bu

ses uyumları diğer dillerde görülmeyen bir zenginliktir. Türkçe, sözcük türetmede oldukça zengin bir ek hazinesine sahiptir. O nedenle, yeni bir kavram yapmak istediğimizde uygun bir kök ile ona uygun işlevdeki eki kullanırız. Bu işi çoğu kez halk bilinçsiz olarak tarihi süreç içerisinde yapmıştır, bugün de yapmaya devam etmektedir.

Toplumda dile sevgi ve saygıyı geliştirmek için, dili bozmaya çalışanların verdiği emeğin birkaç katı emek vermemiz gerekmektedir. Yapılacak iş öncelikle, dilimizin bağımsızlık sembolü olduğu, dilimiz var olduğu sürece toplumumuzun da var olacağı anlatılmalı, Türkçenin zenginliklerinden örnekler verilmelidir.

Bugün Türkçemizde, konuşurken ve yazarken ne gibi yanlışlıklar yapıyoruz: Öncelikle iletişim organlarımızdaki İngilizce program adları, çarşı ve sokaklarda İngilizce iş yeri adları, yerli malı ürünlerde bile İngilizce adlandırmalar dilimizin gelişimini engellemektedir. Türkçe karşılığı olduğu halde yabancı sözcük kullananlar bilerek ya da bilmeyerek Türkçeye kötülük etmektedirler. Ayrıca, iletişim organlarındaki özensiz diziler ve yetersiz Türkçeleştirilmiş sinema filmleri yüzünden yanlış kullanımlar topluma sunulmakta ve bunlar hızla toplum içinde yayılmaktadır: *Kafayı yemek, acayip güzel, aman tanrım, dehşet güzel, kendine iyi bak, mesele nedir, umarım...,üzgünüm...,korkarım....*ile başlayan cümleler, *banyo almak, duş almak, çay almak, start almak* gibi örnekler bunlardan bazılarıdır. Bunlar Türkçenin yapısına ve işleyişine aykırı olduğu için anlatım bozukluğu oluşturmaktadır. Söyleyişle ilgili sorunlarımız da oldukça fazladır: *A:dile, Ha:lit, A:bidin Nazire* vb. pek çok kişi adı ile *demokrasi, laik, tari:kat, fakir, a:fiyet* gibi daha pek çok sözcük de yanlış seslendirilmektedir.

Türkçenin geliştirilmesi ve söz varlığının zenginleştirilmesi için, toplumda dile sahip çıkma bilinci oluşturulmalı, dilin doğru ve güzel kullanımı sağlanmalıdır. Bunun için, belediyeler, ticaret ve sanayi odaları vb. kuruluşlar ile işbirliğine gidilmeli, özendirici ve ödüllendirici yollara başvurulmalıdır. Toplumda doğru ve güzel konuşma özendirilmelidir. Dilde zorlama ile hiçbir şey yapılamaz. Yapılması gereken, dilin doğal akışı içerisinde gelişmesini sağlamak, dili olumsuz dış etkilere korumaktır. Bunun için de toplumun dil konusunda bilinçlendirilmesi gerekmektedir.